

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Дана стаття розглядає основні поняття процесу формування професійно значущих умінь та навичок майбутніх економістів та аналізує причини активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Ключові слова: професійно значущі уміння та навички, формування як категорія педагогіки, пізнавальний інтерес, позитивна мотивація, ініціативна позиція викладача.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Сьогодні в Україні вища освіта переживає період кардинального реформування у відповідності з вимогами Болонського процесу. На перший план виступають методи та технології самостійного здобування знань, зменшується кількість аудиторних навчальних годин, більша увага приділяється формуванню творчої особистості майбутнього фахівця, здатного до активних та нестандартних дій під час професійної діяльності. Також серед основних вимог до сучасного фахівця є й вимога якості його професійних знань, умінь та навичок.

Педагогіка вищої школи повинна зараз чітко визначити для себе, у чому полягають професійно значущі уміння та навички майбутнього фахівця. До цього часу ми оперували поняттями та категоріями загальної педагогіки, не дуже задумуючись про те, чи підходять вони у конкретних випадках підготовки фахівців певної окремої спеціальності. Проте виникає проблема невідповідності, наприклад, методик формування професійних умінь та навичок майбутніх вчителів процесам підготовки майбутніх економістів. І виникають такі проблеми саме через нечіткість визначення ряду професійно значущих умінь та навичок для кожної спеціальності, зокрема, для майбутніх економістів.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... До питання професійної підготовки майбутніх фахівців свого часу зверталось багато дослідників. Серед найбільш відомих: О.Бандурка, Л.Барановська, С.Батищев, Р.Гуревич, В.Давидов, Д.Ельконін, І.Козловська, З.Курлянд, А.Маркова, М.Морозова, В.Рибак, О.Савонько, А.Семенова, В.Тюріна, О.Федоренко, З.Хізроева, Р.Хмелюк та інші. У працях цих та інших педагогів ми знаходимо детальні розробки процесу підготовки майбутніх фахівців, але лише у загальнопедагогічному аспекті. Ми ж вважаємо за необхідне детальніше зупинитися на формуванні професійно значущих умінь та навичок саме майбутніх економістів, що й зумовило актуальність даної статті.

Формулювання цілей статті... Основною метою цієї статті є визначити основні етапи процесу формування професійно значущих умінь та навичок майбутніх економістів.

Виклад основного матеріалу... В.Рибак, досліджуючи особливості процесу підготовки майбутніх економістів, визначав, що „в Україні розвиток економічної освіти відбувається в умовах соціально орієнтованої економіки та інформаційно-технологічного суспільства з огляду на потреби ринку праці. Кінцева мета – підготовка конкурентоспроможного фахівця-економіста. Треба формувати у студентів високий рівень національної свідомості, відчуття господаря своєї держави. Оскільки економіст – це фахівець, який займається питаннями економічної політики, треба велику увагу звертати на етику і культуру поведінки та спілкування. Економіст має бути дипломатичним, коректним, толерантним, досконало знати етикет ділового спілкування. Сьогодні активізується процес формування єдиного світового господарства різних країн і народів. Сучасний економіст внутрішнього ринку України має бути зорієнтований на процеси глобалізації. Також треба враховувати потреби сучасного інформаційно-технологічного суспільства: економіка як наука дуже швидко розвивається, що спричиняє непридатність підручників і посібників. Тому обов'язковою є комп'ютеризація навчання. Теоретичні знання, пропонувані студентам, мають підтверджуватися і засвоюватися шляхом практичної апробації на підприємствах і в установах; фахівець має бути особою знаючою і мобільною, здатною блискавично реагувати на будь-які зміни у сфері професійної діяльності. Акценти ж підготовки спеціалістів змістилися в сторону практичних навичок, максимальної адаптації вмінь та навичок студента до існуючих умов майбутньої професійної діяльності. Засадою таких підходів є моделювання, імітація майбутньої професійної реальності, спроба оволодіти не лише відтворенням знань, а на основі реальної, нехай і ігрової, експериментальної дії” [4, 12-20].

Дослідник зазначає, що необхідною умовою формування професійно значущих вмінь та навичок є розвиток аналітичного мислення в економістів. Він визначив комплекс основних складових, які впливають на цей процес: поєднання філософії та політекономії, інтуїції та математики й інформаційних технологій, екології та економічного простору.

Основним поняттям у процесі підготовки майбутніх фахівців, зокрема економістів, є термін „формування”, який характеризує основний вид взаємодії між педагогом та студентом. Сам термін „формування” в сучасній українській мові розуміється як „Дія за значенням формувати, тобто виробляти в кого-небудь певні якості, риси характеру тощо. Дія за значенням формуватися, тобто набувати рис завершеності, визначеності внаслідок розвитку, змін” [2, 1329].

Згідно з О.Бандуркою, В.Тюріною та О.Федоренко, формування – „це особлива форма розвитку людини в процесі її життєдіяльності та під впливом спеціальних виховних впливів” [1, 160].

З.Курлянд, А.Семенова та Р.Хмелюк, формулюючи особливості процесу підготовки майбутніх фахівців, у першу чергу увагу звертають на формування змісту навчального матеріалу, на основі якого викладач поступово створює умови для розвитку в студентів професійно значущих вмінь та навичок. На перших етапах роботи викладача над змістом навчального матеріалу необхідно всю наявну інформацію професіоналізувати і привести у відповідність до вимог, що висувуються конкретною спеціальністю. Внаслідок такої роботи виділяють коло необхідних професійних знань, умінь і навичок, які слід формувати в процесі вивчення професійних дисциплін і конкретних тем за навчальними програмами.

Реалізація профспрямованості в навчанні професійних дисциплін забезпечується насамперед вирішенням таких завдань:

- виявлення та систематизація професійно значущих знань і вмінь;
- розроблення завдань, питань з реалізації професійно значущих знань і вмінь;
- розроблення методики формування професійно значущих знань і вмінь.

Побудова змісту навчання з урахуванням зазначених завдань дає можливість досить часто ілюструвати досліджуваний матеріал прикладами з галузі професійної діяльності майбутнього фахівця.

Основною метою навчання має бути формування в студентів системи професійно значущих знань і вмінь, що сприяють оволодінню спеціальними навичками, характерними для конкретного профілю фахівця.

Структурування навчального матеріалу передбачає виділення в кожній темі основних професійних понять. Взавши за основу класифікацію, можна визначити таку ієрархію понять навчального матеріалу за дидактичною значущістю: загальнонаукові, загальнопрофесійні, професійні.

Професійні поняття, що мають внутрішню структурну ієрархію, становлять основу змісту навчального матеріалу, яка координує зміст лекційних, семінарських і практичних занять. Головні ідеї й основні професійні категорії й поняття утворюють фонд теоретичних знань. Це фундамент, на основі якого розвивається професійна спрямованість мислення майбутнього фахівця. Формування понять – тривалий і різнобічний процес.

В основі структурування змісту навчального матеріалу і професіоналізації змісту навчання лежать такі принципи:

- взаємодії навчально-пізнавальної, навчально-практичної та самостійної практичної діяльності студентів;
- єдності процесуально-змістовних і мотиваційно-цілісних сторін загальнопрофесійної підготовки;
- єдності розчленованості й інтегрованості змісту навчання;
- поетапної конкретизації фундаментальних професійних проблем [5, 96-98].

Але будь-яка навчально-пізнавальна діяльність, як би творчо ми її не організували, не буде ефективною, якщо ми не будемо одночасно розвивати спонукальні мотиви до навчання та професіоналізації своїх знань, умінь та навичок у самих студентів. Основними механізмами поліпшення ефективності навчально-пізнавальної діяльності майбутніх економістів є формування у них пізнавального інтересу та позитивної навчальної мотивації.

Пізнавальний інтерес може бути зумовлений самим змістом навчального матеріалу, діяльністю студентів на занятті, стосунками між викладачем і студентами. Він формується завдяки розкриттю практичної значущості знань, цікавому викладу матеріалу, створенню проблемних ситуацій на уроці, ефекту здивування, парадоксу, використанню навчальної дискусії, пізнавальних ігор.

Навчальна мотивація визначається специфічними для навчальної діяльності факторами: власне освітньою системою, освітнім закладом, організацією навчального процесу, суб'єктивними особливостями тих, хто навчається (вік, стать, інтелектуальний розвиток, здібності, рівень домагань, самооцінка, взаємодія з іншими тощо), суб'єктивними особливостями педагога, насамперед його ставленням до студентів, до власної справи, специфікою навчальної дисципліни.

Активізація пізнавальної діяльності студентів залежить від ініціативної позиції викладача на кожному етапі навчання. Характеристикою цієї позиції є: високий рівень педагогічного мислення та його критичність, здатність і намір застосувати проблемне навчання, діалог із студентом, намір до обґрунтування власних поглядів, здатність до самооцінки своєї педагогічної діяльності.

Змістовним аспектом активізації навчального процесу є підбір матеріалу, складання завдань, конструювання освітніх і педагогічних завдань на основі проблемного навчання із врахуванням індивідуальних здібностей кожного студента.

У численних дослідженнях обґрунтовується необхідність створення спеціальних умов виникнення і розвитку у студента інтересу до учіння, до викладача. На основі системного аналізу ми виокремили основні умови, що сприяють розв'язанню цього завдання.

Важливою передумовою виникнення інтересу до навчання є така організація останнього, що дає змогу студентам проявити інтелектуальну самостійність та ініціативність. Основним засобом при цьому є використання таких завдань та запитань, розв'язання яких потребує від студентів активної пошукової діяльності.

Важливу роль у формуванні позитивних мотивів навчання відіграють створення проблемних ситуацій, посилення складності навчального матеріалу. Окрім того, навчальний матеріал і прийоми навчальної діяльності необхідно урізноманітнювати. Пізнання нового також має ґрунтуватися на раніше засвоєних знаннях.

Таким чином, навчальна діяльність зумовлюється передусім внутрішнім мотивом, коли пізнавальна потреба особистості стикається з предметом діяльності – формуванням узагальненого способу дії – і матеріалізується у ньому, а також із зовнішніми мотивами (самоутвердження, престиж, обов'язок, необхідність, досягнення тощо). Істотно на ефективність учіння впливає потреба у спілкуванні та домінуванні.

У формуванні мотиваційної сфери треба враховувати емоційне ставлення студента до учіння. Виокремлюють три типи такого ставлення: негативне, нейтральне та позитивне [6, 23].

Мотиви співвідносяться з навчальною діяльністю в цілому, а цілі відповідають окремим навчальним діям, забезпечують їх реальне виконання. Процес постановки цілей потребує певних умінь, рівень сформованості яких характеризує зрілість мотиваційної сфери учіння. До таких умінь належать:

- обґрунтований вибір однієї з кількох можливостей;
- самостійна постановка та тривале утримання мети;
- постановка перспективних цілей та їх коригування залежно від обставин;
- реалізація поставлених цілей, вибір адекватних засобів реалізації та подолання можливих перешкод.

Зазначені уміння забезпечують реальне виконання дії, установку до якої створює мотив. Дієвість мотивації краще формується при орієнтуванні учня на способи, а не на результат діяльності, а також залежить від особливостей вікових груп та характеру навчальних ситуацій.

У сучасному навчально-пізнавальному процесі діють такі психологічні детермінанти стійкості навчальної мотивації:

- залежність від вихідного типу мотиваційної структури (переважає процесуальна мотивація) надає структурі більшої стійкості;
- найбільш стійкою є структура, в якій процесуальна і результативна мотиваційні орієнтації залежать друга від першої;
- особистісна значущість предметного змісту діяльності;
- вид навчального завдання.

В.Давидов, Д.Ельконін, А.Маркова вважають, що для формування теоретичного пізнавального інтересу велике значення має характер навчальної діяльності. Навчальна діяльність, на думку В.Давидова, повинна відповідати наступним вимогам:

- об'єктом засвоєння повинні бути теоретичні поняття;
- процес засвоєння має протікати так, щоб перед учнями розкривалися умови походження понять;
- результатом засвоєння повинно бути формування спеціальної навчальної діяльності, що має свою особливу структуру і складається з таких компонентів, як навчальна ситуація, навчальне завдання, навчальні дії, дії контролю і оцінки [3].

Дотримання всіх цих умов буде сприяти формуванню внутрішньої мотивації, пізнавальних інтересів.

Для формування позитивної стійкої мотивації навчальної діяльності важливо, щоб головним в оцінці роботи студента був якісний аналіз цієї роботи, підкреслення всіх позитивних моментів, досягнень в освоєнні навчального матеріалу і виявлення причин наявних недоліків, а не тільки їхня констатація.

Одним з шляхів формування позитивної мотивації навчання ми вважаємо застосування прийомів і методів стимулювання навчально-пізнавальної діяльності студентів. Саме розкриття цієї проблеми і є основною метою подальших наших досліджень.

Навчальна діяльність студента буде успішною у разі повного засвоєння ним навчального матеріалу, виконання всіх завдань, обсягу самостійної роботи та позитивних результатів під час проходження контрольного етапу. Але не завжди всі студенти показують такі результати. На жаль, сьогодні ми зустрічаємося із все більшою кількістю середніх або негативних результатів. Останні показники свідчать про те, що студент не зміг засвоїти навчальний матеріал. Отже, проявляється неуспішність – тобто неякісне засвоєння знань, формування вмінь та навичок, що призводить до невміння застосовувати останні під час практичної діяльності.

Висновки... Таким чином, ми визначили, що формування як педагогічна категорія є особливою формою розвитку людини під час її професійного становлення та навчально-пізнавальної діяльності. Професійна спрямованість навчання реалізується через виконання наступних умов організації навчально-пізнавального процесу: виявлення та систематизація професійно значущих знань і вмінь; розроблення завдань, питань з реалізації професійно значущих знань і вмінь; розроблення методики формування професійно значущих знань і вмінь. Активізації навчального процесу сприяють формування пізнавального інтересу, позитивної мотивації до навчання, особливого відношення до наукових знань, особистості педагога, створення ініціативної позиції викладача під час взаємодії із студентами.

Кардинальними мірами покращення якості професійної підготовки є докорінна зміна процесу навчання, суттєве підвищення його якості. Для цього у ВНЗ повинні створити належні умови для науково-експериментальної діяльності молодих педагогів, надавати їм всіляку підтримку. Всі розуміють, що інвестування розвитку науки та освіти – процес копіткий та такий, що повертає вкладені у нього кошти дуже довго, тобто неприбутковий, якщо казати відверто. Проте вищий навчальний заклад, який піклується про науковий та професійний розвиток своїх кадрів, готує собі базу для перемоги у конкурентній боротьбі на ринку освітніх послуг. Джерелом для таких перетворень є відповідне фінансування урядом та Верховною Радою нашої освіти та науки.

До перспективних напрямків подальших досліджень проблеми ми відносимо створення педагогічної моделі формування професійно значущих умінь та навичок майбутніх економістів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи психології та педагогіки: Підручник. – Х.: Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 336 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2001. – 1440 с.
3. Маркова А.К. и др. Формирование мотивации учения: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
4. Рыбак В. Готуємо фахівців-економістів // Освіта України. – 2004. – №№44-45. – 8 черв. – С.12-20.
5. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З.Н.Курлянд, Р.І.Хмельюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
6. Якуба Ю.А., Скакун В.А. Диагностика качества практического (производственного) обучения. – М.: Знания, 1995. – 274 с.

Аннотация

И.Н.Кустовская

Формирование профессионально значимых умений и навыков как основное составляющее процесса подготовки будущих экономистов

Данная статья рассматривает основные понятия процесса формирования профессионально значимых умений и навыков будущих экономистов и анализирует причины активизации учебно-познавательной деятельности студентов.

Ключевые слова: *профессионально значимые умения и навыки, формирование как педагогическая категория, познавательный интерес, позитивная мотивация, инициативная позиция преподавателя.*

Summary

I.M.Kustovs'ka

Formation of Professionally Important Abilities and Skills as the Main Component of the Process of Preparation of the Future Economists

The article deals with the main definitions of the process of forming of professionally important skills of the future economists and analyses the reasons of activation of studying cognitive activity of students.

Key words: *professionally important skills, forming as a pedagogical category, cognitive interest, positive motivation, initiative position of a lecturer.*

Дата надходження статті

„17” травня 2008 р.